

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

IV. ULUSLARARASI ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK SEMPOZYUMU

(18-20 EKİM 2018 ANKARA)

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler:

Doç. Dr. Orhan KURTOĞLU

Dr. Ayşe ÇAMKARA ERGİNER

1. CİLT

ANKARA- 2018

BİR BEKTAŞI KAYNAĞI OLARAK VELİ BABA MENÂKİPNÂMESİ

The Manaqibnama of Veli Baba as a Bektashi Source

Doğan KAPLAN*

Öz

İsparta ili Senirkent ilçesine bağlı Uluğbey kasabasında bulunan Veli Baba Sultan Ocağı/ Türbesi, Anadolu'daki önemli Bektaşî inanç merkezlerinden biridir. Ocağa ismini veren Veli Baba dedesi ve kendi adına yazılmış bulunan Menâkîpnâmesine göre XVI. yüzyıl sonu ile XVII. yüzyıl başlarında yaşamış bir velidir. “Bir Bektaşî Kaynağı Olarak Veli Baba Menâkîpnâmesi” başlıklı bildirimizin temel amacı elimizde var olan orijinal Menâkîpnâme nüshasının içerik analizinin yapılarak Bektaşîlik geleneğinde yerinin ortaya konmasıdır.

Veli Baba Menâkîpnâmesinin daha önce Türkçeye çevrimyazımı yapılmış ve bu çalışmaya dayalı olarak bazı akademik çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. Bildiride bu çalışmalar kullanılmakla beraber temel kaynağımız adı geçen ocağın temsilcilerinin elinden bulunan orijinal Veli Baba Menâkîpnâmesi olacaktır.

Söylem analizi yöntemiyle satır arası okumalar yapılmak suretiyle Menâkîpnâmenin ortaya koyduğu anlayış din algısı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bektaşîlik, Veli Baba, Menâkîpnâme, Zeydilik, Zeyd-i Şehid.

Abstract

The Tomb of Veli Baba Sultan located in the town of Uluğbey in the Senirkent district of Isparta province is one of the important Bektashi faith centers in Anatolia. According to his hagiography called Veli Baba Menakipnâmesi Veli Baba lived between end of XVI.century and earlies of XVII.century.

The aim of this paper titled “The Manaqibnama of Veli Baba as a Bektashi Source” to analyze the original Manaqibnama copy which is available and to reveal its place in Bektashi tradition.

The Manaqib of Veli Baba was transliterated into Turkish and some academic studies were conducted based on this study. Although these studies are used in the paper, the main source will be the original Veli Baba Manaqib which is found by the representatives of the Veli Baba's family. Using the discourse analysis method the perception of religion in the Manaqibnama will be evaluated.

Keywords: Bektashism, Veli Baba, Manakibnama / Hagiography, Zaydiyya, Zayd as Sahed.

---

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye, dkaplan@konya.edu.tr

1. Giriş

Bugün Anadolu'da ve Balkanlarda bulunan birçok tekke ve zaviye buldukları yerde gelen-giden yolcular (âyende ve revende) için bir konaklama yeri olduğu gibi aynı zamanda o yerlerin meskûn mahal haline gelmesinde, ıssız yerlerde güvenli bir sığınak olmada ve toplamda bölgenin İslamlaşmasında büyük katkıları olan yapılardır. (Ürekli-Baş, 1994:139-140).¹ Örneğin Kanuni Sultan Süleyman dönemi tahrir kayıtlarına göre Anadolu'da 623, Karaman'da 272, Rum'da 205, Diyarbakır'da 57, Zulkadir'de 14, Paşa Livasında 67, Silistre Livasında 20, Çirmen Livasında 4 zaviye bulunmaktadır. (Barkan, 1942: 101).

Bu bahsettiğimiz işlevi gören yapılardan biri de bugün Isparta Senirkent'te bulunan Veli Baba Sultan Türbesi ve Camiidir. Günümüzde Anadolu'daki önemli Bektaşî inanç merkezlerinden biri sayılan ocağa² ismini veren Veli Baba, kendisinin ve ailesinin hayat hikâyesinin anlatıldığı menâkıba göre ataları XII. yüzyılda Hamid Sancağına bağlı Uluborlu kazasına bağlı Uluköy'de hayat sürmüş Rasulullah (sav) soyundan bir veli zattır.³ Menâkıpta birçok kerameti aktarılan Veli Baba'nın soyu İmam Zeynelabidin'in oğlu İmam Zeyd (ö.122/740) kanalıyla Rasulullah (sav)'e ulaşmaktadır. Veli Baba'nın doğum tarihi yaklaşık 1542 ile 1550 yılları arası olarak tahmin edilmektedir. Ölüm tarihi ise 1057/1647 yılıdır. (Ürekli-Baş, 1994:148) Bugün Uluborlu'daki zaviyesi bir mescid olarak hizmet etmeye devam etmekte aynı zamanda önemli bir ziyaret mahalli konumundadır.

Çalışmamızda daha çok aileye ait Veli Baba Menâkıpnâmesine dayalı bir anlatım olacağından ilgili yazma nüshaya sıkça göndermede bulunacağız. Bu sebeple 1313/1895 tarihli bu yazmaya referansta bulunurken orijinal yazmadaki isme binâen MVB (Menâkıb-ı Veli Baba) kısaltmasını kullanacağız.

2. Veli Baba Menâkıpnâmesi

Elimizde var olan Veli Baba Menâkıpnâmesi, Veli Baba sülalesine ait olup 255 varaktır. Bu yazmayı daha önce, vaktiyle Hacı Bektaş Veli Dergâhı Postnişini ve Türbedârı olan araştırmacı yazar merhum Bedri Noyan Dedebaba (ö.1997) yayımlamıştır. (Noyan, 1996).⁴ Yazma, 1b-255a varakları arasında olup tek nüshadır. İstinsah tarihi yazmadaki ifadeye göre hicri 1313 miladi 1895'tir. Yazmanın vr.1b öncesindeki iç kapakta yazmayı tanıtıcı mahiyette daire içerisinde şu ifadeler yer almaktadır:

Sâdât-ı Aleviyye-i Hüseyniye'den Veli Baba hazretlerinin lisân-ı fesahat beyan Arabîden lisân-ı Türkîye tercüme buyurduğu ve evrâd-ı usbûiyyelerini ve mücmelen şecerelerini müştemil kasâidlerini ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdı ilâveyi hâvî olmak üzere bir menâkıb-ı âlîdir. 1313h. (MVB, vr.1a.)

bkz. Ek 1.

Bu ifadelere göre elimizdeki yazma nüsha, Veli Baba tarafından Arapçadan Türkçeye çevrilen ve haftalık duaları, ailenin genel bir şeceresi, kasideleri içeren bir değerli menâkıptır. Keza “Bu kitabı Veli Baba Hazretleri fevkalâde muhtasar yazmıştır” (vr.63a) ifadesi de bu eserin Veli Baba tarafından yazıldığını veya tercüme edildiğini göstermektedir. Veli Baba 1647 tarihinde öldüğüne göre bu eser XVII. yüzyılda yazılmıştır. Ancak elimizdeki tek yazmanın istinsah veya yazım tarihinin 1313/1895 olduğu bilgisi, mevcut yazmanın muhtemelen aile içerisinde birileri tarafından istinsah edilmiş kopyası olduğunu düşündürmektedir.

Menâkıbın son yaprağında da giriştekine benzer ama daha detaylı olarak bu eserin aslının Arapça olup aslen Arap olan ailenin zamanla Türkleşmesi sebebiyle Arapçadan Türkçeye çevrildiği ifade edilir. Bir tür ferağ kaydı sayılabilecek ifadeler şöyledir:

Bu menâkıb-ı âliye-i lisan-ı Arabîden lisân-ı Türkîye tercüme ettiğimin sebebi budur ki Türk deyu Tatar Hata ve Hıtan ehâlisine tabir olunur ki anlara Türk denir ve lisanları Çağatay lisanıdır ki asıl lisan Türk Çağatay lisanıdır. Türklerin şimdi tekellüm ettikleri lisan tâife-i Tatar'ın lisanıdır. Fakat bu menâkıbın sahibi ceddîm sâdât-ı kiramdan Seyyid Veliyuddin Gazi ve sair mezkûr ecdadlarımız eben an ceddin Arap iken mukadderât-ı ilahiyye diyar-ı Türke gelinüp Türkler ile mükaleme ide ide Arap lisanı Türk lisanına mezc idüp git gide lisan-ı Arabî nisyan ile Türk yani Çağatay lisanını istimal itmekde olduklarından ve bu Çağatay lisanını dahi Türkler Arap ve Acem lisanlarına mezc etmişler olmağla bunun gibi Arabiyyu'l-İbare kitaplarda bir faide görülemeyip metruk hükmünde kalmağla lisan-ı Türkiye kasaidleriyle evrad-ı usbûiyyelerinden maadasını mehma emken tercüme ettim ehil ve erbabından kusurumun afvını ba'de'-rica okuyup dinleyenler menâkıp sahiplerin ve fakirin ruhuna üç ihlas bir fatiha ihda buyuralar. Temme'l-Kitâb. (MVB, vr.255a). Bkz. Ek 2.

Menâkıbın başladığı vr.1b'de ise Besmele'nin üstünde daire içerisinde “Hâzâ tercüme-i menâkıb-ı Seyyid Veliyuddin Gâzî min evlâd-ı Aleviyyeti'l-Hüseyniyye” ifadesi yer almaktadır. (Bkz. Ek 3). Bu ifadeye göre ise Hz. Ali'nin Hz. Hüseyin'den devam eden soyuna mensup Seyyid Veliyuddin Gazi'nin menâkıbının tercümesi olduğu ifade edilmektedir. Burada şöyle bir kafa karıştırıcı durum ortaya çıkmaktadır. Yazmanın giriş kısmında bu

menâkıbın Veli Baba tarafından Arapçadan Türkçeye çevrildiği söylenmekte hemen başlangıç kısmında ise “Bu Seyyid Veliyyuddin Gazi’nin menâkıbının tercümesidir” denilmektedir. “Veli” ve “Veliyyuddin” isimleri aynı kişi için kullanılabileceği için acaba burada bir kişiden mi bahsedilmektedir yoksa iki farklı kişiden mi bahsedilmektedir sorusuyla karşı karşıya kalınmaktadır.

Bu sorunun çözümü Menâkıpta verilen şecereyle çözülmektedir. Şecereye baktığımız zaman Veli Baba’nın soyunun dayandığı Zeyd b. Ali (ö.122/740)’den 1647’de vefat eden Veli Baba’ya kadar 28 kişinin ismi geçmektedir. Şecere bu yazmayı Bedri Noyan Dedebaba’ya veren aileden Veliyettin Oktay (d.1312/1902)’a kadar devam etmektedir. Bu isimler şunlardır: (MVB, vr.72b-75b, 77a-81a). (Ek 5-6).

1. İmam Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Tâlip (ö.122/740).

2. Hüseyin (Zu’d-Dem‘a ve Zu’l-‘İbra) b. Zeyd.

3. Yahya el-Erdeşîrî b. Hüseyin (Zu’d-Dem‘a ve Zu’l-‘İbra).

4. Muhammed el-Asğar el-Erdeşîrî ve’l-Aksâsî b. Yahya.

5. Ali ez-Zâhid b. Muhammed el-Asğar. Kûfe’nin Aksâs köyünden Medine’ye hicret etmiş ve orada 20 yılı aşkın yaşadktan sonra Abbasilerin baskısı sebebiyle Medine’den çıkarak Kürdistan’da Malatya isimli şehre gelmişlerdir. (MVB, vr.95a). Aileden Anadolu’ya ilk gelen kişidir.

6. Zeyd-i Râbi‘ (Dördüncü Zeyd) b. Ali ez-Zâhid.

7. el-Hasan el-Gâzî b. Zeyd-i Râbi‘.

8. Ebu Ca‘fer Muhammed b. el-Hasan el-Gâzî.

9. el-Hasan Edîb Ebu’l-Kâsım b. Ebu Ca‘fer Muhammed. Abbasiler tarafından Erzurum ve havalisinde muharebe ve mücadele için görevlendirildi. (MVB, vr.95b).

10. Kemâl eş-Şerîf b. el-Hasan Edîb.⁵ Bağdat’tan Malatya’ya gelip ölene kadar Allah zikriyle münzevi bir hayat yaşamıştır. (vr.96a).

11. el-Hasan Ebu’l-Kâsım b. Kemâl eş-Şerîf.

12. Muhammed b. el-Hasan Ebu’l-Kâsım.

13. Hamze b. Muhammed.

14. Ali b. Hamze.

15. el-Hasan eş-Şâir b. Ali.

16. Zeyd-i Hâmis (Beşinci Zeyd) b. el-Hasan eş-Şâir.

17. el-Hasan el-Gâzî b. Zeyd-i Hâmis. Hasan Gâzî, Uluköy köyünde şehit edilmiştir. Abbasi halifesinin isteği üzerine Malatya’dan Bağdat’a gitmiş

emrine verilen askerlerle Konya havalisinde Eğridir, Ulubor, Keçibor, Tatar Han, Sart ve İt Kara Şehri demekle meşhur Uluköy’de Rumlarla savaşıp kalelerini fetheder. Bağdat’a döndükten sonra burada Rumların isyan çıkardıklarını öğrenince geri dönmüş sükûnu sağlamış ancak burada 593/1196’da şehit olmuştur. (vr.98a).

18. el-Hüseyin el-Gâzî Paşa (Uluköy köyünde şehit edilmiştir) b. el-Hasan el-Gâzî.

19. Zeyd eş-Şehîd (Zeyd-i Sâdis/Altıncı Zeyd) b. el-Hüseyin el-Gâzî Paşa.

20. Ca’fer b. Zeyd eş-Şehîd.

21. Ali el-Gâzî mulakkab bi-Uzun Er (Uzun Er lakaplı) b. Ca’fer.⁶

22. Ca’fer mulakkab bi Gül Battal (Gül Battal lakaplı Ca’fer) b. Ali el-Gâzî.⁷

23. el-Hüseyin el-Gâzî b. Ca’fer Gül Battal Gâzî.⁸

24. Ca’fer es-Sâdık el-Alevî b. el-Hüseyin el-Gâzî.

25. el-Hüseyin el-Velî el-meşhûr Salıncak Dede b. Ca’fer es-Sâdık.⁹ 912/1506 tarihinde Sultan Bayezid zamanında vefat etmiştir. (vr.104a).

26. es-Seyyid Veliyyuddin el-Gâzî el-meşhûr Veli Baba b. el-Hüseyin el-Velî.¹⁰ Menâkıpnâme’ye ismini veren bu zat, 959/1551 senesinde Kanuni Sultan Süleyman zamanında şehit olmuştur. (vr.104b). (bkz. Ek 7).

27. el-Hüseyin el-Velî b. Seyyid Veliyyuddin. Veli Dede.¹¹

28. es-Seyyid Veli el-meşhûr bi-Velî Baba. Dedesinin dergâhında Uluköy’de medfundur. Seyyid Kara Haydar oğlu Muhammed eliyle şehit edilmiştir. (MVB, vr.78b). (bkz. Ek 8). 1042/1632 yılında İstanbul’a giderek Uluköy’deki dergâh-ı şerifinin vâkıfı olmuş ve dergâhı dedesi adına Seyyid Veli Baba adıyla meşhur olmuştur. (vr.166a). Veli Sultan Dergâhı’nı resmileştirip şöhrete kazandıran kişi olmuştur.

29. el-Hüseyin b. Seyyid Veli Baba.

30. Nebi b. el-Hüseyin b. Veli Baba kuddise sırruh.

31. Ali b. Nebi. Buğdan’da şehit olmuştur.

32. Öksüz Nebi b. Ali.¹²

33. Ali b. Öksüz Nebi.

34. Burûcî Muhammed Takî b. Ali. Seyyid Veliyettin Gazi’nin şeceresini asrına kadar tutan, nakîbu’l-eşraf kaydını takip eden kişidir. (vr.178b).

35. el-Hüseyin el-meşhûr bi-Sünbül Pehlivan.

36. Ahmed Paşa b. el-Hüseyin Sünbül Pehlivan.

37. Hasan Sünbül Dede b. Ahmed Paşa.
38. Musa el-Kâzım b. Hasan Sünbül.
39. Muhammed Takiyuddin b. Musa el-Kâzım.¹³

Veli Baba menâkıbnâmesinin en dikkat çekici özelliği ailenin soyunun İmam Zeynelabidin oğlu Zeyd b. Ali (ö.122/740)'ye dayanıyor olmasıdır. Bindirdiği gibi Şii İmamilikte (bir diğer adı Caferilik) On İki İmam merkezli bir imamet anlayışı vardır. On iki imam, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den sonra Hüseyin'in çocuklarından devam eder. Bu anlayışta dördüncü imam Hz. Hüseyin'in oğlu İmam Ali Zeynelâbidîn'dir. Beşincisi ise onun oğlu imam Muhammed Bâkır, altıncısı İmam Cafer-i Sâdık'tır. Burada Veli Baba'nın soyunun dayandığı atası İmam Zeyd ise dördüncü imamın oğlu ve beşinci imamın baba bir kardeşi olup Emeviler döneminde halife Hişâm b. Abdulmelik'e karşı kıyam etmiş ve şehid edilmiş büyük bir âlimdir. Bu sebeple Menâkıb'ta şehitliğine vurgu için Zeyd eş-Şehid diye anılmıştır.¹⁴

Alevilik-Bektaşilik anlayışını Şii İmamilik'ten ayıran en önemli hususiyetlerden birisi Ehl-i Beyt'e yönelik kuşatıcı bir bakış açısına sahip oluşudur. Zira bu ekolde yukarıda bahsettiğimiz On İki İmam merkezli bir anlayış olup örneğin Hz. Hasan'ın çocukları, Hz. Ali'nin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin dışında oğlu Muhammed b. Hanefiyye, İmam Zeyd gibi Ehl-i Beyt mensupları imam olarak görülmezlerken Alevilik ve Bektaşilik'te bu isimlerin de Ehl-i Beyt mensubu olarak değerli kabul edildiği görülmektedir.¹⁵

3. Veli Baba Menâkıbnâmesinin İçeriği

Menâkıb, besmele, hamdele ve salveleden sonra Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın dünyaya gelişleri, Hâbil ile Kâbil, Hz. Şit, Hz. Nuh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Şuayb, Yahya ve Hz. İsa peygamberlerin döneminden kısaca bahsedilir. (MVB, vr.1b-6a.) Ardından Hz. Muhammed (sav)'in soyundan, çocuklarından, Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin evladından seyidlik ve şeriflik makamlarından ve bir de Hz. Ali'nin Hz. Fatıma'dan sonra yaptığı evliliklerinden doğan çocuklarına Alevi nisbesinin kullanıldığından, on iki imamların kimler olduğu, on dört masum anlayışı, menâkıb sahibinin atasının Zeyd b. Ali eş-Şehid olması hasebiyle ondan ve onun Abulmelik b. Mervân'a karşı kıyamından bahsedilir. Hz. Ali hakkında Rasulullah'tan rivayet edilen 19 hadis, keza Hz. Fatıma hakkındaki rivayetlerden dokuzu, Hz. Fatıma'nın ölümü ve defni, Hz. Ali'nin hilafet bahsi, Hz. Ali'yle ilgili Hz.

Peygamber'in övücü ifadeleri, İmam Şafî'nin övücü ifadesi, ehl-i beyt hakkında nazil olan tathir ayeti (Ahzâb, 33/33), ehl-i beytin önemi, İstanbul'un fethiyle ilgili hadis ve Fatih Sultan Mehmet'in de ehl-i beytten olduğu anlatılmıştır. (MVB, vr.6a-46b).

Hz. Ali ve Fatıma'nın çocuklarının şeceresi verildikten sonra Hz. Hasan'ın Muaviye b. Ebu Süfyan'ın tertibiyle karısı Ca'de bt. Eş'as'a zehirletildiği söylenir ardından "Mebhas-i Muaviye" adıyla Muaviye'nin ihtirasından ve hilelerinden oğlu Yezid'i yerine geçirmesinden ve Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit oluşundan bahsedilir. (vr.48a-54a). Ebu Müslim Horasani'nin ehl-i beyt muhibbi oluşundan Abbasilere hilafeti kazandırdığından ve bunu ehl-i beyte vermediği için pişman olduğundan ve halife Mansur tarafından öldürüldüğünden bahsedilir. (vr.54b).

Hemen bu olayın ardından Siffin Savaşı'nda Amr b. el-Âs ile Muaviye'nin hilesinden Hz. Ali'nin ben Kur'ân-ı Nâtık'ım deyişi ve tekrar Hz. Hüseyin'in şehadetinden bir bahisle devam eder. (54b-58b). Ardından dördüncü imam Zeynelabidin'den başlar On İkinci İmam Muhammed Mehdi'ye kadar imamların hem kısa hayat hikâyesi hem de şeceresi bazı kerametleriyle beraber anlatılır. (vr.59a-71a). Mehdi konusunda hem Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in hem de Şia'nın ayrıldığı nokta anlatılarak On İki İmam'la ilgili bahis kapatılır. (vr.71a).

Menâkıp'ta bu noktadan sonra Veli Baba Hazretlerinin büyük atası İmam Zeyd b. Ali olması hasebiyle imamın hayatından ve soyundan, günümüze kadar bu yazma sahibi Veliyettin Oktay'a kadar olan şeceresi verilir. İmam Zeyd'in kıyamı ve şehadeti uzun uzun anlatılır. (71a-94b).

İmam Zeyd'in kıyamı ve şehadetinden sonra Zeyd b. Ali eş-Şehid'den sonra oğlu Hüseyin Zu'd-Dem'a'dan ve devam eden soyundan bahsedilir, menâkıpnâmeye ismi verilen Seyyid Veliyettin Gazi'ye kadar geçen kişilerin hayatından kısaca bahsedilir (vr.94b-104b). Bundan sonra Yavuz Selim zamanında doğup Kanuni Süleyman zamanında 91 yaşında şehit olan mevcut dergâhı kuran ve şöhrete kavuşmasına vesile olan Veli Baba'nın dedesi Veliyyuddin Gazi'yle ilgili uzun bir anlatım başlar. Veliyettin Gazi'ye sorulan "Rasulullah (sav) vefatından sonra rüyada görülebilir mi; bunun akli delilleri nelerdir, Rasulullah'a ittiba etmenin anlamı, Rasulullah'ın fiziksel özellikleri, konuşması, davranış biçimi, Allah'ın Rasulullah aracılığıyla ümmete hediye

ettiği Tasavvuf ilmi ve Tarikat-ı Aleviyyeyi Sufiyye hakkında bilgi, Muhammedi ahlak veya Ehl-i Beyt ahlakı, dervişliğin gerçek anlamı, Cemalullah'a ulaşabilmek ve kısa sürede mesafe kat edebilmek için Ehl-i Beytten bir kişiye biat edilmesinin gerekliliği, Nûr-ı Muhammed Ali, ehl-i tasavvufun kesrette vahdeti, vahdette kesreti bulma çabaları, Hz. Peygamber (sav)'in Hz. Ali hakkındaki övgü dolu sözleri, onunla musahip olması vb konular anlatılır. (MVB, vr.104b-144a).

Bu uzun soru-cevap faslından sonra Seyyid Veliyettin Gazi'nin çok sayıda kerametlerinden bahsedilmiştir. (vr.144a-150a). Ardından Seyyid Veliyettin'in torunu Veli Baba'dan bahsedilmiş onun ilimde zamanının en üstünü olduğu, küçük ve büyük cihadı bildiğini ve kutbiyet makamına erdiği ifade edilir. Civar beldelerden bir ulema heyetinin gelip onlardan Küçük Şeyh lakaplı Mustafa adlı bir âlimle soru-cevap faslına yer verilir. (Vr.153b-166a). Veli Baba'nın Safevi propagandası yapıp kendilerini ehl-i beytten göstermeye çalışan Saçlı Koca'nın yalanını ortaya çıkarması sadedinde Safevilerle mücadelesi anlatılır. (vr.166a-168b). Veli Baba'nın şehit edilmesinden sonra bazı kerametleri anlatılır. (vr.177a). Ardından şeceredeki son kişi olan Muhammed Takıyüddin'in İstanbul'da okuması, tedrisatı, dergâha dönmesi, harabe durumdaki dergâh ve civarını ıslah ettirmesi ve dergâha devletten tahsisat ayırttırması gibi son dönem zatlardan bahsedilir. (Vr.183b).

Buradan sonra menâkıbın Arapça kaside ve dualar bölümü başlamaktadır. Aslında menâkıp burada bitmiş artık ekler kısmı başlamaktadır da denebilir. İlgili kısımlar (MVB, vr.184a-254b) kısaca şöyledir.

Vr. 184a-186a: "Sâdât-ı kiramdan Uzun Er'in Sultan Orhan'a takdim eylediği Kasîde-i Hüznîyye" 86 beyitlik kaside. Bu kasidede baştan sonra ehl-i beytin başına gelenler şiiirleştirilmiştir.

Başlangıç kısmı: Besmeleden sonra

İnne'l-hayate fela tebka ila ehadin / Lem yebka fi'l-kevni gayra'l-vâhidi's-samedi (Dünya hayatı hiç kimseye kalmıyor / Kâinatta tek ve samed olan (Allah) dışında kimse bâkî değildir)

Son kısmı:

Ve temteliu er-Rûmu ve Anadolu / bi'l-herci ve'l-merci hatta yazhara'l-Mehdi

Fağfir linâzimiha el-Miskin Ayn-ı Ali / Men yud‘a bi Uzun Er ma kad habbeni bi yedi

Ve ecmau bimen habbehu tahte livâi‘l-hamdi / ellezî huve‘l-mev‘ûdu lizâti Muhammedin

Salli aleyhi ve sellim dâimen ebada / ma âli âlihi bihaysu la yuaddu. Temmet

Vr.186b-199b: Evrad faslı başlıyor. Girişte Besmele öncesinde “Haza şerhu evrâdi‘l-aleviyyeti‘l-kur‘âniyyeti‘l-mensubeti ile’s-seyyid Veliyyuddin el-Gazi ma iştimali‘l-vasiyyeti lievladihi kuddise sirruh.

Vr.199b-200b: “Sâdât-ı Kîram’dan Uzun Er’in Kasîde-i Tahdisiyesi var, 33 beyitlik kendisinden bahsettiği bu kasidenin 27 ve 28. Beyitlerinde Hacı Bektaş Veli’yi irşad ettiğiinden bahseder. (vr.200b). İlgili ifade şöyledir:

Ve inne beniyye‘l-ma‘neviyyete cemmetun / ve minhâ eş-Şerîfu el-Hâc Bektâş zu‘l-mecdi

Feerşedduthu tarîha ahrufi ismihi / ve eclestuhu fevka‘l-menassati li‘r-rifdi

(Benim manevi evladım çoktur, Şerif Hac Bektaş bunlardandır, onu isminin harflerinin denk geldiği tarihte irşad ettim ve onu makamına oturttum).

Vr. 201b-206a: Evrad bölümü başlar burada Rasulullah’a nispet edilen dualar yer almaktadır.

Vr.207a-209a: Veli Baba’ya ait tevessül kasidesi, Veba ve her şey için okunabilir mücerrebtir denmiş, 84 beyitten oluşmaktadır.

Vr.210a-245a: Sâdâtan Veli Babanın Pazar günü virdi başlar 216a’ya kadar. 216a’da Kutbu‘l-ârifin ve gavsu‘l-vâsılîn Veli Babanın Pazartesi günü virdi diğer virtleriyle devam eder.

Vr.245b-247b: Abdulkadir Geylani’nin meşakket sonrası okunan Hizbu’n-Nasr’ı ardından Hasan Şazeli’nin ve İbn Arabi’nin Hizbu’n-Nasr’larına yer verilir.

Vr.248a: Veli Baba’nın Taun ve Veba için yazdığı kasidesi bulunur.

248b-250b: Veli Baba’nın her şey için okunabilecek bir kasidesi bulunur.

250b-251b: İslambol dersiamlarından Burucî Muhammed Takî b. Ali'nin tevessül kasidesi.

251b-254b: Yine Seyyid Muhammed Takî'nin Veli Baba dergâhına hizmet edenlere yazmış olduğu hayır dua kasidesi.

255a'da daha önce işaret ettiğimiz yazmanın bir tür ferağ kaydıyla yazma sona erer.

4. Menâkıpnâmede Ehl-i Beyt'e Yaklaşım

Menâkıp, peygamberlerin kısa tarihlerinden sonra Hz. Muhammed (sav)'in hayatından bahseder, burada dikkat çekici husus Ehl-i Beyt merkezli bir anlatımın kendini göstermesidir. Menâkıbnâmedeki anlatım sırasına göre Rasul-i Ekrem (sav)'in hane-i saadetleri şöyle anlatılmıştır:

a) Hz. Peygamberin Annesi Hz. Hadice

Hz. Hadice (r.a.)'nın temiz eşlerinin ilkidir denerek Rasulullah (a.s.) ile 24 yıl 3 ay birlikte yaşadıklarını ifade edilmiş ardından söz Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve çocuklarına getirilmiştir. (MVB, vr.6a-7a.)

b) Hz. Ali'nin Annesi Fâtıma bt. Esed

Hz. Ali'nin annesi Fâtıma bt. Esed b. Hâşim b. Abdi Menâf'tan bahsedilmiştir. Hz. Ali'nin kardeşleri Tâlib, Akîl, Cafer ile kız kardeşleri Ümmühâni ve Cumâne (Dürdâne)'nin de Fâtıma'nın çocukları olduğu söylenmiştir. Hz. Ali, Ka'be'nin içinde doğduğu zaman babası Ebu Talip şehir dışında olduğu için Hz. Ali'ye isim koymanın kendisine düştüğünü onun da babası Esed'in isminin manası aslan demek olduğu için "Haydar" ismini ve bir rivayete göre de bizzat "Esed" ismini koyduğu dile getirilmiştir. Nitekim Hz. Ali'nin Hayber Savaşı'nda Mirhâb ile mübarezesinde söylemiş olduğu "*Enellezî semmet-nî ummî Haydera*" (Ben annemin Haydar diye isim verdiğiyim) urcûzesi bu sözü teyit eder denir. (MVB, vr.7a.)

Ebu Tâlib'in ölümünden sonra Fâtıma bt. Esed'in Rasulullah (sav)'ın bir nevi annesi sıfatıyla onun hizmetinde olduğunu, Efendimiz'in de onu çok sevdiğini ve Medine'de vefat ettiğinde Rasul-i Ekrem'in mübarek gömleğinin tekfin için vermiş ve bizzat kendisi mezara inerek, hatta öncesinde kendisi mezarda uzanıp dua ederek, sonra onu bizzat defnetmiştir. Fâtıma'nın Hâşimî kadınlar içinde Hâşimî erkek sulbünden dünyaya evlat getirenlerin ilki olduğu

söylenir. Ve o doğan ilk çocuğun da Şâh-ı Velâyet olduğu söylenir. (MVB, vr.7a-7b.)

c) Hz. Fâtıma

Ardından Hz. Fâtımatu'z-Zehrâ'dan bahsedilir. Onun Rasulullah'ın kızı, Şah-ı Velâyet Hz. Ali'nin eşi ve Hasan ile Hüseyin'in annesi olduğu şu şekilde dile getirilir:

Ve Fâtımatu'z-Zehra peygamberimiz efendimizin kerîme-i muhteremesi, hazret-i şâh-ı velâyetin zevce-i mükerremesidir ki nûr-ı dî çesm-i ehl-i velâyet olan haseynin vâlide-i mâcidelidir. Cemâl-i mukaddesi nürefşân olduğundan ve hatunların âdetleri dahi kendüsünde olmayıp ve nifâs dahi bulunmadığından Zehrâ ile tavsif buyrulmuştur. Hiçbir vakit namaz fevt etmemiştir. Rasulullah efendimizin kerîmelerinin en küçüğüdür. (MVB, vr.7b.)

Rasulullah'ın en büyük kızı Zeynep'ten bahsederken ise maddi bir hata meydana gelmiştir. Menâkıp'ta Rasulullah'ın onu Atebe b. Ebi Leheb'e verdiği onun ise iman etmeyip Zeynep'i boşadığını ve hatta Rasulullah Efendimizin yüzüne tükürdüğünü Rasulullah'ın da ona “Allahumme sallit aleyhi kelben min kilâbîke” diye bedduada bulunduğunu bunun sonucunda gerçekten de Şam ka filesindeyken bir gece bir arslanın onu paramparça ettiği söylenir. (MVB, vr.7b.) Hâlbuki tarihi kayıtlara göre Rasulullah'ın en büyük kızı Zeynep tek evlilik yapmıştır ve eşi de teyzesi Hâle bint Huveylid'in oğlu Ebu'l-Âs'dır. (Uraler,2013: 355) Rasulullah (sav)'in Ümmü Gülsüm ve Rukayye adlı iki kızı İslamiyetten önce amcaları Ebu Leheb'in oğulları Utbe ve Uteybe ile nikâhlı idiler, ancak Tebbet Sûresi nâzil olunca nikâhlar karşılıklı rızayla bozulmuştur. (Uraler, 2012:323)

Menâkıp'daki mezhebi eğilimi anlamak bakımından Hz. Fâtıma'nın dünyaya getirdiği çocuklardan bahsedilirken 3 erkek, 2 kız dünyaya getirdiği, bunların Hasan, Hüseyin, Muhsin, Ümmü Gülsüm ve Zeynep oldukları söylenmiştir. Muhsin'in sakat doğduğu ve küçükken öldüğü ifade edilir. (MVB, vr.8a.) Hz. Fâtıma evlendiğinde 14 yaşını doldurup 15 yaşına girmiştir, hicretten 11 sene sonra Ramazan ayının üçüncü Salı gecesi 22 yaşını doldurup 23 yaşına bastığında hastalanıp ölmüştür. Babası fahr-i kâinatın vefatından sonra onun firakından ve düşmanlarının cefasından gün yüzü görmemiş ve güldüğü görülmemiştir, ifadelerine yer verilmiştir. (MVB, vr.7b-8a.)

Ehl-i beyt mensuplarından bahsedilirken “radiyallahu anh/anha” gibi dua cümleleri ve “Hazret”, “Efendimiz”, “Ceddimiz” gibi saygı ifadeleri kul-

lanılır. Örnek vermek gerekirse; “Cafer-i Sâdık radiyallahu anh efendimizden mervidir ki” (MVB, vr.8b.), “Ceddimiz Hazreti Fatıma radiyallahu anha”, “Ceddimiz Hazreti Ali her gün gelip” (MVB, vr.8b.)

Cafer-i Sâdık’tan rivayetle Hz. Fatıma’nın vefatından sonra Hz. Ali’nin her gün onun kabrini ziyaret ettiğini ve bir ziyaretinde *Mâl î merartu ale ’l-ku-bûri müsellemen* kasidesini söylediği aktarılır. (MVB, vr.8b.)

“Ümmet-i muazzamanın en büyük mukaddes hâtunu işte Hz. Fâtıma’z-Zehrâ’dır, pederlerinden 18 hadis rivayet etmiştir.” (MVB, vr.8b.)¹⁶

Hz. Fâtıma’dan sonra âl-i abâ terimin beş kişi için kullanıldığını zikreder, on iki imamın isimleri zikredilir ve On Dört Mâsum Pâk’tan muradın Rasulullah (sav) ve Fâtımatu’z-Zehra ve on iki imamdandır. (MVB, vr.8b-9a.)

d) Hz. Ali, On İki İmam ve Mehdilik Anlayışı

Bu ifadelerin ardından On İki İmam’ın birincisinin Hz. Ali (kerremallahu vecheh) olduğu ve diğerlerinin de Şâh-ı Velâyet Hz. Ali’nin çocukları olduğu söylenir. Burada dikkat çekici husus, Menâkıb’ın “Seyyid”, “Şerif” ve “Alevî” nisbelerine getirdiği yorumdur. Hemen bu konunun devamında Hz. Ali’nin Hz. Fâtıma’nın vefatından sonra farklı kişilerle evlendiği ve bu evliliklerinden de çocuklarının olduğu ifade edilerek “Seyyid” ve “Şerîf” ifadelerinin Hz. Fâtıma’dan doğan çocuklara özgü olduğunu ve onlar için kullanılabileceği diğer eşlerden doğan çocuklar için ise ancak Alevî denilebileceği söylenir. Her ne kadar Hz. Fâtıma’dan doğan çocuklar için de “Alevî” tabirini kullanmak lügatten caiz olsa da örfde ve ıstılahta bu ifadenin kullanılmayacağı dile getirilir. (MVB, vr.9b.)

Menâkıb bu kavramları açıkladıktan sonra Hz. Ali ile ilgili Rasul-i Ekrem (sav)’e nispet edilen övgü ifadelerine yer verilir. Bunlar şunlardır:

“Allah, Âdem’i yaratmadan 14 bin yıl önce ben ve Ali, Allah’ın elinde iki nûr idik. Allah, Âdem’i yarattığında bu nuru sulbün içine koydu ki bu, Abdulmuttalib’e gelinceye değin nesilden nesile aktarılmıştır. Ondan sonra ise ikiye ayırmıştır birini Abdullah’ın sulbüne diğerini ise Ebû Tâlib’in sulbüne koymuştur. Ali bendendir.”(MVB, vr.9b).¹⁷ Nur-ı Muhammed Ali’ye şerh eden 21 beyitlik bir şiir.

“Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zulfekâr”

“Ali’yi sevmek bir hasenedir ki onunla beraber hiçbir kötülüğün zararı olmaz. Ali’ye buğzetmek bir günahdır ki hiçbir iyiliğin ona faydası olmaz.”

“Ali’yi zikretmek ibadettir.”

Hız. Ali ile ilgili 19 tane hadis-i şerif nakledilir. Kerremallâhu vecheh ifadesiyle onu anıyor. Hadisle (MVB, vr.9b-11b)

Geçen sahâbi isimleri Bilâl-i Haberi radiyallahu anh efendimiz (MVB, vr.12a) Bilâl-i Habeş’i “Gaden elkî’l-ehibbe” buyurmuşlardır, yani var olsun benim şevkime ve iştîyakıma ki yarın ben ahbaplarıma mülakat iderim. Bu ahbaplardan murâdî Rasulullah efendimiz ile sâir irtihal-i dâr-ı bekâ eden sahabe-i güzîn efendilerimizi murâd buyurmuşlardır. (MVB, vr.12a)

Hız. Fâtıma ile ilgili 9 tane rivayet aktarılmıştır. (MVB, vr.13b-14b).

Hız. Fâtıma’nın düşmanları ve onu gücendirenler vardı o yüzden gece defnedildi denmesine rağmen yeterli açıklama yapılmadan geçilmiştir. (MVB, vr.12b).

Hız. Ali’yle ilgili birçok övgü dolu ifadeye ve “Her peygamberin bir vasîsi ve vârisi vardır, Ali de benim vasîm ve vârisimdir” (MVB, vr.16b) yollu rivayetlere yer verilmişken imametle ilgili onun Hız. Osman’dan sonra hicret-i nebevîyyeden 35 sene sonra Rasulullah’ın halifesi ve emirülmüminin olduğu ifade edilir. (MVB, vr.16b)

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inden Bera b. Âzib’ten gâdir hadisi ve Hız. Ömer’in “Tebrikler Ey Ebu Tâlib’in oğlu bugün tüm mümin ve müminenin mevlası oldun” diye tebriği aktarılır. (MVB, vr.19b)

Menâkıb’da Hız. Ali’nin şehid edilişinde Muaviye’nin de parmağı olduğu ifade edilir. Buna göre Muaviye, Amr b. Âs’a iki kese altın vererek Abdurrahman b. Mülcem’e göndermiştir. Abdurrahman da “Benim Ali’ye kinim var, babamı öldürmüş beni komuş zâr. Sen buradan durma git Muaviye’ye selam it. Bir gün fırsat bulup onu öldürürüm, işin ne olduğunu size bildiririm diye ahd-ı peymân eyledi. Amr b. Âs gizlice Şâm’a avdet ettikten sonra Şah-ı Velâyeti semli kılınc ile başından vurup bir gün sabah namazından sonra şehid eyledi.” (MVB, vr.18b, 83a-b)

On İki İmam’ın hayatı anlatılırken On İkinci İmam Muhammed Mehdi’nin anlatımında Şia ile Ehl-i Sünnet’in farklı baktıkları ifade edilerek her

iki ekolde Mehdi'nin isim olarak ve âhir zamanda gelip 40 yıl hüküm sürmesi, Hz. İsa'nın onun Şeyhu'l-İslam olması gibi hususlarda ortak görüşe sahip olduklarını ancak Şiilerin iddiasına göre Mehdi'nin h.258 (871) senesinde doğup, âhir zamanda zuhur edeceği; Ehl-i Sünnet'te ise Mehdi'nin âhir zamanda doğacağı anlayışının olduğu söylenerek en doğrusunu Allah'ın bileceği ifade edilir. Her iki görüş de tercih edilebilir ancak şu kesindir Mehdi gelecektir ve onu inkâr eden kâfirdir, denilmiştir. (MVB, vr.71a)

e) İsmet Anlayışı

Menâkıbın mezhebi kimliğiyle ilgili en dikkat çekici bölüm, ismet anlayışını aktarırken ortaya çıkar. Şîa'nın On İki İmam'ı günah işlemekten korunmuş olarak görmesi demek olan ismet anlayışının çok doğru olmasa da imamların muhterem insanlar olması hasebiyle onlarla ilgili bu anlayışın çok sakıncalı olmadığı ifade edilir. İlgili ifade şöyledir:

Ma'sum lugatda ismet olunmuş demektir. İsmet, Ehl-i Sünnet indinde Cenâb-ı Hakk'ın ma'siyet mümkün olmaz ve muhal olur derecesinde kulu muhafazasına derler. Bu ismet, enbiyâ-i izâma ve melâike-i kirâma mahsusdur derler. Onların gayrisinde olmaz derler. Bu suretde eimme-i isna aşer ma'sûm olmazlar belki sâir evliyâullah gibi mahfuz min indillah olur derler. Ammâ revâfız ve şîa tâifesi, “innemâ yurîdullâhu liyezhebe ankumu'r-ricse ehle'l-beyt ve yutahirakum tethîra” nazm-ı celiline temessük edip eimme-i isna aşerin ismetine kâil olmuşlar ve cedd-i a'lâları Zeydu's-Şehîd Ebû Bekr es-Siddîk ve Ömeru'l-Fârûk hakkında iyilikden gayri nesne dimezem dediğinden için ekserisi biatlarını bozup şehid ettirdikleri için onu eimmeden saymazlar ise de bunlar hânedân-ı risâlettir ve ehl-i beyttir. Bunlarda sû-i hâl ve asâm olamaz dediler. Revâfız'ın ve Şîa'nın bu i'tikadları dine dokunur mes'elelerden değildir. Bu cihetten ma'sumlardır demekde bir beis yoktur. Belki hânedân-ı risâlet-i uzmâyâ ta'zîm vardır. (MVB, vr.9a.)

Görüldüğü gibi burada Ehl-i Sünnet ve Şîa'ya göre “ismet” anlayışından bahsedilmiş her iki ekolün bakış açısı yansıtılmıştır. On İki İmam için Şîa'da var olan “ismet” anlayışının onlar zaten değerli olduğu için ehl-i beyt mensuplarını yüceltmek anlamına alınabileceği ve “Allah dostları da hatadan korunmuştur” anlamına gelebileceğinden dine zararlı bir anlayış olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca “Rafîzi ve Şîa” grubu Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'le ilgili olumlu yaklaşımlarından dolayı İmam Zeyd'i imam olarak görmeseler de onun Ehl-i Beyt'ten olduğu vurgulanmıştır.

5. Menâkıp'ta Sahabe Yaklaşımı

Menâkıpta Ehl-i Beyt merkezli bir anlatım olduğu için daha çok Ehl-i Beyt mensuplarından bahsedilmiştir, diğer sahabeden ise ihtiyaç anında ancak gerekli saygı ifadeleri kullanılarak bahsedilmiştir. Örneğin Hz. Fâtıma'nın Rasulullah (sav)'ın en küçük kızı olduğundan bahsedilirken Rukiyye ve ardından Ümmü Gülsüm'le evlenmiş olan Hz. Osman'dan ve onun "Zinnûreyn" (iki nur sahibi) oluşundan bahsedilirken bir dua cümlesi veya saygı ifadesi olarak "hazret" ve "radiyallahu anh" ifadeleri kullanılmıştır. Yine Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma'dan olma Ümmü Gülsüm adlı kızını Hz. Ömer'e verdiği söylenirken "hazret" ifadesi kullanılmıştır. (MVB, vr.7b.)¹⁸ Keza Hz. Ebubekir'in bir gün Hz. Hasan'ı kucağına alıp sevmesinden bahsedilirken, "Ebubekir es-Sıddîk radiyallahu anh" (vr.47b) ifadeleri kullanılmıştır. Muaviye b. Ebu Süfyan'ın saltanatının son yıllarında oğlu Yezid için insanlardan biat alırken İmam Hüseyin'le beraber Abdurrahman b. Ebu Bekir, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr'in bu işe razı olmadıkları ifade edilirken bunlar için "hazerât" ifadesi kullanılmıştır. (MVB, vr.52a). Keza sahabeden genel olarak bahsedildiğinde "Sahabe-i kiram aleyhim rıdvânullahi'l-meliki'l-allâm" (MVB, vr.45a) şeklinde geleneksel dua ifadeleri kullanılmıştır.

Sahabenin saygın isimleriyle ilgili durum böyleyken konu Ebu Süfyan, Muaviye, Amr b. Âs, Yezid gibi Ehl-i Beyt'e düşmanlık yapmış kişilere gelince tavır değişikliği açık bir şekilde kendini göstermektedir.

Yazmamızda "Mebhas-i Muaviye" adıyla Muaviye'ye özel bir bahis açılmıştır. Burada Muaviye'nin 19 yıl hilafette kaldığı, oğlu Yezid'in 2 ay 9 ay, oğlu II. Muaviye'nin kırk gün hilafette kaldıktan sonra saltanatın Mervanilere geçtiği anlatılır. Ebu Süfyan, Muaviye ve Yezid'in samimi Müslüman olmadıkları anlatılır. Amr b. Âs'dan onun Arap dâhilerinden oluşundan bahsedilir. Ammar b. Yasir'in Sıffin'de Hz. Ali safında olması sebebiyle Muaviye'nin "bâğî" (asi, isyankar) olduğunun sabit olduğu keza Üveys el-Karani'nin de Sıffin'de Hz. Ali safında olduğu dile getirilir. (MVB, vr.48a-51a) Ardından Emevilerin 90 yıllık saltanatından ve toplamda 14 halifeden özellikle kötülükleriyle meşhur olanları zikredilmiş, Kerbelâ'ya kısaca temas edilmiştir. II. Muaviye ve Ömer b. Abdülaziz hariç tüm Emevi sultanlarının kötü olduğu aktarılmıştır. (MVB, vr.48a-54a)

Cenâb-ı Hakk'ın gizli hikmetleri çoktur denilerek Yezid gibi birinden Muaviye (Muaviye'nin torunu olup II. Muaviye olarak anılır) gibi dürüst bi-

rini ve Mervan'ın soyundan da Ömer b. Abdülaziz gibi raşid halifelere dâhil edilen âdil bir kişiyi çıkarmıştır denilerek onun hutbe sonlarında Hz. Ali'ye sebb (sövme) geleneğinin kaldırıp bugün de hâlâ okunmaya devam eden Nahl, 16/90.ayetini koydurduğu söylenir. (MVB, vr.55b)

6. İmam Zeyd ve Emevilere Karşı Mücadelesi

Menâkıb-ı Veli Baba'nın en dikkat çekici özelliği İmam Zeyd b. Ali'nin hayatıyla ve Emevilerle mücadelesiyle ilgili vermiş olduğu ayrıntılı bilgidir. Veli Baba'nın cedd-i a'lasının Hişâm b. Abdulmelik b. Mervan zamanında şehid edilen Zeyd b. Ali (Zeydu's-Şehîd) olduğunu ifade eder. (MVB, vr.9a.)

Menâkıbı anlatılan Veli Baba'nın soyu İmam Zeyd'e dayanmaktadır. İmam Zeyd, Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynelabidin'in oğludur. Künyesi Ebu'l-Hasen'dir. Annesi Ümmü Veled Cezlâ'dır. Hicri 120 senesinde Hişâm b. Abdulmelik'e karşı kıyam (huruç) etmiştir. Menâkıbın ifadesiyle (vr.72a), "On altı bin Şîa zorla kendisini imam kılıp biat etmişken çoğu biatlerini bozmuştur. Biatlerini bozmayanlara Zeydî derler. Hicretin 122.senesinde Hişâm tarafından şehit edilmiştir. Sonra asılmıştır. Şehid edildiğinde 48 yaşındadır. İmam Zeyd'in 4 çocuğu olmuştur. Biri Yahya eş-Şehîd, Hüseyin Zu'd-Dem'a ve Zu'l-İbra, İsa Mu'temu'l-Eşbâl ve Muhammed'dir. Yahya'nın zürriyeti kalmamıştır. Hüseyin Zu'd-Dem'a ceddimizdir. Diğer evlatlarının çok çocukları vardır. (MVB, vr.72a)¹⁹

Menâkıba göre Veli Baba'nın soyu İmam Zeyd'e dayanmaktadır. İmam Zeyd'in sadece dört erkek çocuğu olmuştur ki bunlar Yahya eş-Şehîd, Hüseyin Zu'd-Dem'a ve Zu'l-İbra, İsa Mu'temu'l-Eşbâl ve Muhammed'dir. Yahya'nın zürriyeti kalmamıştır. Hüseyin Zu'd-Dem'a ve Zu'l-İbra olarak bilinen kişi Veli Baba'nın ceddidir. Diğer evlatlarının da çok çocukları vardır. (MVB, vr.72a).

Menâkıpta Veli babanın atası sayılan Zu'd-Dem'a'nın soyu verilmiştir. Zu'd-Dem'a'nın soyu, oğlu Yahya el-Ardeşiri onun oğlu Muhammed el-Asgar el-Aksâsî ve onun oğullarından Aliyyu'z-Zâhid ve devamında Hasen el-Gâzî ve onun çocukları kanalıyla devam etmiş. Uzun Er lakaplı Ali el-Gâzî'ye kadar devam etmiştir. Ali el-Gâzi, Hacı Bektaş Veli'nin irşadına nail olmuştur. (MVB, vr.75b.)

Zeyd b. Ali'nin kıyamının uzunca anlatıldığı Menâkıp'ta İmam Zeyd, Kûfelilerin atası Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'e yaptıklarından dolayı onlara gü-

venmediğini ama onların İmam Zeynelâbidîn'in şahadetinden sonra Zeyd'e çok ısrarcı olarak ona biat ettiklerini Kûfe'de yüz bin kılıç seninledir diyerek onu ikna ettikleri ifade edilir. İmam Zeyd'in Medine'ye gidip oradaki Ehl-i Beyt'le istişare edeyim fikrini de mektup göndermeye çevirdiklerini, Zeyd'in İmam Cafer-i Sâdık'a gönderdiği mektupta, "Korkarım ki bu kavim bana dahi ceddimiz Ali (kerremallahu vecheh)'e ve ceddimiz İmam Hüseyin'e ettiklerini edeler. Sen ne dersin ve akrabamızdan Medine-i Münevvere'de olanlar ile meşveret edip cevabını tez bana yaz" (MVB, vr.84a) yazdığını bir süre sonra İmam Cafer'den bir mektup geldiğini ve mektupta "Siz bizim büyük ammizâdemizsiniz, bizlerden duadan başka bir şey elimizden gelmez. İnşallah muvaffak olursunuz ve lüzum-ı takdirce bu taraftan asker sevk etmekte kusur olunmayacağı şüphesizdir." (MVB, vr.84a.)

Ehl-i beyt (Sâdât-ı Aleviyye) mensuplarının Arap diyarlarında itikatta Eş'ari amelde Şafiî olup yöntemlerinin Kitap, Sünnet ve ümmetin icmaı üzere olmak olduğu ifade edilirken Bağdat ve Anadolu (Rum)'ya giden seyyidlerin çoğunun itikatta Mâturidi, amelde Hanefî olduğu söylenir. Bunların tariki da şer'i şerif ahkâmı dâhilinde zahiren ve batinen bütün nehiylerden sakınıp emirleri ve övülen işleri yerine getirmektir. (MVB, vr.28a)

Ehl-i beyt mensuplarının avam nezdinde tahkir sebebi sayılacak dellaklık, davulculuk, zurnacılık, sazcılık ve eskicilik aşağı seviyedeki işlerden sakınması gerekir. Zarureten bunları yapmak zorunda kalırsa da soyunu gizlemesi gerekir. Bu çerçevede zamanımızda yaşayan Yavuz Selim ehl-i beyttendir. Atamız Uzun Er, Osmanoglullarının Hicaz'dan Mâverâunnehir'e intikal eden Hüseyin evlatlarından olduğunu ortaya koymuştur. Hasen-sahih zayıf olan Konstantiniyye hadisinde de fethi gerçekleştirenin ehl-i beytten olacağı dile getirilmiştir. Keza fetihde bulunan ecdadımızdan Seyyid Hasan Gazi b. Zeyd-i Râbi b. Aliyyu'l-Medenî ile kardeşi Seyyid Hüseyin Gazi ve oğlu Battal Gazi demekle meşhur Seyyid Cafer ve Emevilerden bazı Araplar fetihde bulunmuştur. (MVB, vr.41a-b)

Menakıpta Veli Baba'nın soyunun Medine-i Münevvere'den Kûfe'ye oradan da Bağdat ve Malatya yoluyla Hamid Sancağına önce savaşı/muharip olarak geldiklerini ardından burayı yurt tuttıkları ifade edilir. Seyyidlerin siretlerinin ve ahlaklarının güzel olduğu ve buldukları yerdeki insanlardan ahlakça yüksek seviyede oldukları ve tarikat-ı aliyyelerinin de en düzgün ve adil tarikatlardan biri olduğu söylenir. (MVB, vr.45b)

7. Tarikat-ı Aleviyye

Menâkıp'ta seyyidlerin tarikatından açık bir şekilde bahis bulunmaz. Sadece iki yerde Hacı Bektaş Veli'yle ilgili bir anlatı bulunmaktadır. Ancak her ikisinde de Veli Baba'nın büyük dedelerinden Uzun Er'in Hacı Bektaş Veli'yi irşad ettiği dile getirilir. (MVB, vr.) Ancak bu ifade Bektaşilik Tarihi açısından bir anlam ifade etmemektedir. Zira Menâkıp-ı Hacı Bektaş Veli'de buna dair bir kayda rastlamadık.²⁰

Bu seyyidlerin tarikat-ı aliyeleri, en sağlam ve dengeli tarikatlardan biridir. Cenâb-ı Hakk'ın takvâ ve hoşnutluğu üzerine müesses ve salikin sırr u cehrinde kitap ve sünnet ile müeyyed olup âdâb-ı şeriat-ı Muhammediye'ye halel verecek her türlü hal ve tavırdan uzak olduğunu zira bu “tarikat-ı aliyeye-yi Aleviyye” (MVB, vr.45b) evladı ve ahfadı Rasulullah efendimizden bu ahlaki almışlardır. Bu sebeple bu yoldakiler tahrif, tahvil, tağyir ve tebdilden münezzehr ve masundur. Bu tarikat-ı aliyeye sülûk edenlerin amacı Allah Teâlâ'ya yakınlaşmak, tüm vaktini taate hasretmek, siret-i seniyye-yi nebeviyyeye sürekli ittiba etmek ve tüm kötü ahlaktan sıyrılmaktır. (MVB, vr.45b) Bu tarikat-ı Aleviyyeye mensup olanların çoğu kütüb-i mutavvelenin istîfâb eylemeyeceği nice keşf u kerâmât ile tekrim edilmiş olup en büyük keramet sayılan istikametten zerrece sapmamış sabitkadem oldukları, bir kısmının mutlak müctehid seviyesinde olduğu dile getirilmiştir. (MVB, vr.46a)

İmdi Rasulullah efendimiz vasıtasıyla Allah Teâlâ'nın bu ümmet-i aliyeye-yi Ahmediyyeye ihsan buyurduğu nimetlerin büyüklerinden biri de ilm-i tasavvuf ve tarikat-ı Aleviyye-i Sufiyyedir ki bu ilim ve tarikat hazerât-ı kudsiyye ve makâmât-ı ünsiyyey vâsıta-i vuslatdır. Zira sufiyyenin sîretleri siretlerin en güzeli, tarikaları turuk-ı saadetin ahsen ve efdali, huyları da ahlak-ı hasenenin ezka ve ekmelidir. Ukala ve hukema ve ulemâ-i şer' ittifak ve içtima eyleseler bunların huylarını daha bir güzel huya tebdil edelim deseler imkândan hâriçtir. (MVB, vr.116b-117a)

Menâkıp'ta nefisle mücadelenin en iyi yönteminin bir mürşid-i kâmile biatla olacağı dile getirilerek bu mürşid-i kâmilin de ehl-i zikirten yani ehl-i beytten olması gerekir denilerek, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen “fe'selû ehl-e'z-zikri in kuntum la ta'lemûn” ayet-i kerimesindeki ehl-i zikrin ehl-i beyt anlamına gelip ehl-i beyti arayıp bulun anlamına geldiği ifade edilir. (MVB, vr.123b-124a) Yine bir kişi bir mürşid-i kâmile biat etmeyip bin yıl ibadet etse

Cemâl'e vâsıl olamayıp tarikak, marifet ve hakikat sırlarından mahrum kalır denilip bu biat edilecek kişinin de ehl-i beytten olmasının şart olduğu dile getirilir. (MVB, vr.126b)

8. Veli Baba'nın Hacı Bektaş Veli'yle İlişkisi

Menâkıp'ta baştan sona yaptığımız inceleme sonucunda Veli Baba soyunun Hacı Bektaş Veli'yle ilişkisi iki yerde söz konusu edilmiştir. İlki Veli Baba'nın büyük dedesi Hasan el-Gâzi'nin çocukları anlatılırken torunlarından Uzun Er lakaplı Ali el-Gâzi'nin yanında "Ve hüve irşâd Bihâci Bektâş Veli" ifadesi vardır. (MVB, vr.75b).²¹

Menâkıp'ta Uzun Er'den bahsedilirken onun hicri 756 (1355) senesinde, Rum elini fethetmek isteyen Osmanlı devletinin kurucusu Osman beyin torunu, Orhan beyin oğlu Gazi Süleyman Paşa'nın Uzun Er'e bir mektup göndererek onu Rum Eli fethine davetinden bahsedilir. İlgili mektup şöyledir:

"Vefâdârım Uzun Er, namem sana vâsıl olıcak ceddin Hazret-i Rasulullah ve ceddin Hazret-i Ali efendilerimiz hürmetine bir ân durmayıp evlâd-ı Ali'den harbe ve darbe yarar bahadırândan size şebih kimler var ise alup fi sebillillah cihâd için tarafıma gelesin. Zîra Rum eline geçmek efkârındayım, nasıl ki peder-i âlîmiz Seyyid Cafer, Bilecik fethinde himmet ve gayret edip feth olunup ve peder-i âlîmizin cân-ı azizi cananına vâsıl olup nam-ı niku (iyi bir ad) bıraktığı gibi siz ve biz cümlemiz ya şehîd ya gâzî olup tâ zemân-ı haşre dek bir nâm-ı niku bırakırız. Binâen aleyh kerem idip gelesin ve bu sırrı kimseye ifşâ etmeyesin" (MVB, vr.101a)

Bu mektup üzerine Uzun Er 758/1356 senesinde beraberinde oğlu Gül Battal adıyla meşhur Cafer, Gül Battal'ın oğlu Seyyid Hüseyin Gazi'yle birlikte Bursa'da Gâzi Süleyman Paşa ile buluşmuşlardır. Yaptıkları istişareler sonucunda Uzun Er'in teklifiyle Rumeli'ne salla geçip oradan yerli birinin yardımıyla hisara gizlice girip fethi gerçekleştirme fikrine varırlar. Sala binenler Şehzâde Süleyman Paşa, Uzun Er, Uzun Er'in oğlu Gül Battal Gazi ve torunu Hüseyin Gaziyle beraber bir de Uzun Er'in "pîr-i irşâd" eylediği Hacı Bektaş Veli hazretleri bulunmaktadır.²² İlgili ifade aynen şöyledir:

Ol iki sallardan birine Şehzâde Süleyman Paşa binüp bu sal içinde Hünkâr Hacı Bektâş Veli Hazretlerini pîr-i irşâd eden Pir Seyyid Uzun Er ile oğlu Gül Battal Gâzi ve hafidi Hüseyin Gâzi bile idiler. Ve ikinci salda Hacı İl Bey ve Ece Bey ve Fâzıl Bey ve Evranos Bey bindiler. (MVB, vr.102b-103a).

Buradaki ifadeye göre Hacı Bektaş Veli, Uzun Er tarafından irşad edilmiş bir pirdir. Yine Menâkıp'ta aynı konuya tekrar girilmiş ancak orada bu fetih hadisesinden sonra Uzun Er lakaplı Seyyid Ali b. Seyyid Cafer'in oğlu ve torunun Gelibolu'da şehit olduğunu ve sadece Uzun Er'in Uluköy'deki dergâhına salimen döndüğü ifade edilerek Sultan Murad zamanında Nişâbur Sâdât-ı Kâzımıyyesinden İbrahim-i Sâni evladından Hacı Bektaş Veli'nin gelip irşad edilme talebinde (istirşâd) bulunduğunu, Uzun Er'in onu kırk gün çilehaneye koyup zikir ve fikir ettirdiğini ve onu vâsıl-ı illallah ve müstağraf fi zâtillah kılarak ona halifelik vererek Türkmen memleketi Kırşehir'e hanedanlık vazifesiyle iştigal etmek üzere gönderdiği ifade edilir. Bu arada Uzun Er, levh-i mahfuza nazar kılarak onun çocuğunun olmayacağını ve tarikatının Balım Sultan tarafından devam ettirileceğini de söyler. (MVB, vr.104b)²³

Ancak bu Menâkıbı ilk defa neşreden Bedri Noyan Dede Baba bu fikre karşı çıkararak Hacı Bektaş Veli'nin 738/1337'de vefat ettiğini, Osman Gazi'ye devlet kuşağı kuşattığını, Osman ve Orhan Gaziler döneminde yaşadığını söyleyerek burada verilen bilginin doğru olmadığını ifade eder. Ayrıca Hacı Bektaş Veli'nin mürşidinin belli olduğunu olsa olsa Uzun Er ona intisap etmiş olabileceğini söyler. (Noyan 1996: 170-171, 300)

Menâkıpta Veli Baba'nın bebekken ismin verdiği ve kızkardeşi Şehribanu'yla evlendirdiği Kara Haydar adındaki bir kişinin öldürülmesi sonrası Veli Baba'ya töhmet atılması anlatılırken daha önce İran'da Şah İsmail'in pederleri Şah Sâfi adında bir tarikat icad edip ismini Erdebil Tariki deyip kendilerini Musa Kâzım'a nispet ettiklerini ama bunun doğru olmadığı söylenir. (MVB, vr.

9. Sonuç

Bugün Anadolu'daki önemli Bektaşî inanç merkezlerinden biri olan Isparta-Senirkent Uluğbey'de bulunan Veli Baba Sultan Ocağı mensupları XII. yüzyıldan itibaren burada yaşamış köklü bir ailedir. Ailenin bugün elimizde bulunan 1895 tarihli menâkıpnâmesi bu ocakla ilgili en önemli kaynak durumundadır.

Menâkıb-ı Veli Baba adlı aile mensuplarının hayatını ve şeceresini anlatan bu yazma eser Anadolu inanç tarihi için son derece önemli bilgiler içermektedir. İlgili eserde menkıbesi ve kerametleri anlatılan iki tane Veli Baba bulunmaktadır. Birisi Veli Baba Sultan türbesinin sahip olduğu şöhrete ka-

vuşmasında büyük emeği olan ve türbeyi resmileştiren 1647 yılında ölen Veli Baba, diğeri ise Veli Baba'nın dedesi Seyyid Veliyettin Gâzi'dir ki menâkıpta öncelikle Seyyid Veliyettin'in hayatı ve kerametleri uzun uzun anlatılmış, ardından Veli Baba'ya geçilmiştir.

Veli Baba Menâkıpnâmesinin belki de en dikkat çekici özelliği Veli Baba'nın soyunun Ehl-i Beyt'ten İmam Zeyd b. Ali (ö.122/740)'ye dayanmasıdır. Bu nedenle Menâkıpta İmam Zeyd b. Ali'nin Emevilere karşı kıyâmı uzun uzun anlatılmıştır. Ardından İmam Zeyd'in Veli Baba'ya dayanan şeceresi anlatılmıştır. Ayrıca kuşatıcı bir Ehl-i Beyt anlayışı benimsenerek sadece On İki İmam'ın değil Hz. Ali'nin tüm çocuklarının Ehl-i Beyt olduğu ifade edilmiştir. Bu yönüyle Menâkıpnâme, Alevilik ve Bektaşilik çalışmalarına önemli bir katkıda bulunmuş olmaktadır. On İki İmam dışında Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. Hanefiyye'nin Aleviler tarafından Mehmet Hanefi olarak hatırasının yaşatılmasının yanında bir de İmam Zeyd b. Ali'nin hatırası da Veli Baba Sultan Ocağı tarafından yaşatılmış olmaktadır. Yine menâkıpnâmede sahabenin büyükleriyle ilgili ölçülü bir yaklaşımın sergilendiği dikkatlerden kaçmamaktadır.

Din ve kültür tarihimiz için çok önemli bir eser olan Veli Baba Menâkıpnâmesinin tıpkıbasım yeni bir neşrinin yapılması son derece faydalı olacaktır.

Sonnotlar

- 1 Anadolu'daki ve Balkanlardaki tekke ve zaviyelerin bu yerlerin İslamlaşmasındaki önemiyle ilgili ayrıntılı bir okuma için bkz. (Barkan, 1942).
- 2 Ulugbey beldesiyle ilgili bir çalışmada 2000 yıllarında nüfusunun 3507 kişi olup tamamına yakınının Bektaşî meşrep olduğu tespit edilmiştir. (Ersal, 2005:14) Kızılbâş Alevi Ocaklarını araştıran Ali Yaman (2006:138), Veli Baba ocağını Alevi Ocaklarından biri saymıştır.
- 3 Uluborlu ve Senirkent civarı, 1176 yılında yapılan Miryakefalon Savaşı'ndan sonra 1182 yıllarında Selçuklu egemenliğine girmiştir. Daha sonra 1301 yılında kurulan Hamitoğulları Beyliği'nin hakimiyetine giren bu bölge Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra Osmanlı Devleti sınırları içerisine girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (www.isparta.gov.tr)
- 4 Bugün elimizde olan ve bu makalede kullandığımız yazma aynı zamanda Bedri Noyan'ın da kullandığı yazmadır. Zira bu yazmanın sonunda iç karton kapakta "Emekli öğretmen Veliyeddin Oktay Beyden ve Ağabeyi Hâce Hüseyin Öztoprakdan alıp suretini çıkardım. Bedri Noyan. 1965/1971. Aydın" ifadesi mürekkepli kalemle yazılmıştır. Aynı sayfada biri latin harfleriyle biri de Osmanlıca olmak üzere iki adet mühür bulunmaktadır. On iki teslim taşı Osmanlıca mühür içinde 'Hazret-i Pîr Hünkâr Hâcı Bektaş Veli dergâhı postnişini ve türbedârî hâdimu'l-fukarâ doçent doktor Bedri Noyan Dede Baba 1380-1960" ifadeleri yer almaktadır. Bkz. Ek 4.
- 5 Kemâl eş-Şerîf'in isminden sonra yine süslü çerçeve içerisinde "Allahumme yessir şefâatehum ile'l-Hasen b. Sâlih b. Ali b. Abdillâh et-Tokâdî" (Allahım, şefaatlerini Tokatlı Hasan b. Salih b. Ali b. Abdullâh için kolaylaştır) ifadesi (MVB, vr.73b) yer almaktadır. Bu ismin şeceredeki yeri net değildir, şecereyi yazan kişi olabileceği düşünülebilir.

- 6 Uzun Er lakaplı Ali el-Gâzi'nin isminin yanında "Ve huve irşâd bi-Hâcî Bektaş Veli" (O, Hacı Bektaş Veli'yi irşad etmiştir" ifadesi yer almaktadır. Aynı yerin altında sonradan yazıldığı belli olan bir yazıyla "Hazret-i Pir Hacı Bektaş Veli'ye intisap eylemiştir." Yazısı ilave edilmiştir. (MVB, vr.75b)
- 7 Bu ismin kenarında da "Gelibolu'da Gazi Süleyman Paşa ile şehit olmuştur" ifadesi yer almaktadır. (MVB, vr.75b).
- 8 Sultan Orhan zamanında Gelibolu'da babasıyla şehit olmuştur. (MVB, vr.77a).
- 9 Uluköy'de Araplar ve Seyyidler kabrinde medfundur. (MVB, vr.77b).
- 10 Uluköy'de şehit Veli Baba demekle meşhurdur. Uluborlu kazasında çok büyük bir türbesi vardır. Gazi Sultan Selim Han'ın Şarlken ve Androya Dora'yla mücadelesinde Cezayir-i Garb'da çok kerametleri görülmüştür. (MVB, vr.78a.) Burada içerik incelemesini yaptığımız menâkıpnâmeye ismini veren zât budur.
- 11 Veli Baba'nın babası olan bu zâtn "Veli Dede" adıyla da meşhur olduğu ve Cezâyir-i Garb'da sahile yakın medfun bulunduğu, Cezayirli Hasan Paşa zamanında birçok kerametleri ve hayırları olduğu bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca bu zâtn Seyyid Cafer ve Ali diye iki kardeşi olduğu ve bu kardeşlerden Seyyid Cafer'in lakabının Gül Dede olduğu ve Gâzi Sultan Yavuz Han oğlu Sultan Süleyman Han zamanında Nemçe (Avusturya-Macaristan)'de şehid olduğu bilgisi yer almaktadır.(MVB, vr.78a). Adı geçen Gül Baba'nın divanı hakkında yapılan bir yüksek lisans çalışmasında Macaristan Budin'de şehit olan, Kanuni'nin ve Ebu's-Suud'un namazını kıldığı Gül Baba'nın açık bir şekilde Hurûfi olduğu ancak onun Bektaşiliğiyle ilgili kesin bir değerlendirme yapılamayacağı ifade edilir. (Dede, 2001: 2-7). Ancak bugün Macaristan'da "Gül Baba Türbesi" adıyla bilinen yapı yanındaki Bektaşi Tekkesiyle birlikte Bektaşi inanç merkezlerinden sayılmaktadır.
- 12 Öksüz Nebi'nin isminin yanına "Sâhibu'l-Keşf" ibaresi vardır ki bu "Keşf sahibi" anlamına gelmekte olup "keşf u keramet sahibi" anlamına gelebileceği gibi "Keşf" adlı bir kitabın sahibi anlamına da gelebilir. Allahu a'lem.
- 13 Şecerenin son halkasında Muhammed Takiyyuddin'in Ali Rıza, Kâzım, Kâzım (küçük yaşta öldü), İbrahim Hakkı adında dört çocuğu gösterilmiştir. Bunlardan Ali Rıza'nın Mustafa Reşat adlı bir oğlu olup 1332 (1913) doğumludur. Kâzım'ın Mevhibe adlı kızı olup 1328 (1910) doğumludur. İbrahim Hakkı'nın ise küçük yaşta ölen Âmine adlı bir kızı, Asiye, Hasan, Hüseyin ve Veliyyeddin Oktay isminde çocukları olmuştur. Bu yazma elinde bulunan eski belediye başkanlarından ve emekli öğretmen Veliyyettin Oktay'ın ise 1320 (1902) doğumlu olduğu bilgisi vardır. (MVB, vr.81a).
- 14 İmam Zeyd'in hayatı, mücadelesi ve kıyâmı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Köse, 2013:313-316).
- 15 Örneğin Anadolu'da Muhammed Hanefiyye'nin ismi menakıp ve cenk kültürü içerisinde yaşatılmışken ismi de Mehmet Hanefi olarak yaşatılmıştır. Bu konuda bir çalışma için bkz. (Atalan: 2007).
- 16 Hz. Fâtıma'dan rivayet edilen bu on sekiz hadisın tamamı Kütüb-i Sitte'de yer almakta, ikisi hem Buhâri hem de Müslim'de yer almaktadır. Bkz. M.Yaşar Kandemir (1995). "Fâtıma", *DİA*, XII, (İstanbul: TDV Yayınları.) 220.
- 17 Bu rivayet Şii ana hadis literatüründe bulunmamakta ancak sonraki hadis mecmualarında şöyle yer almaktadır. Kabîsa b. Yezîd el-Cu'fiden rivayet edildiğine göre o, Cafer-i Sâdık'a yer ve gök yüzü yaratılmadan neredeydiniz diye sormuş. İmam Cafer-i Sâdık'ta ona, Allah, Âdem'i yaratmadan 15 bin yıl önce nurdan hayaletler olup Arş'ın etrafından Allah'ı teşbih ediyorduk, Allah, Âdem'i yarattığında bizi de onun sulbüne koydu ve bu Hz.Peygamber'e kadar böyle naklolundu der. Abdullah b. Abbâs'tan gelen bir rivayette de Rasûlullah (sav), 'Allah, Âdem'i yaratmadan 12 bin yıl önce beni Arş'ın altında bir nûr olarak yaratmıştır. Âdem'i yarattığından nuru Âdem'in sulbüne koymuş ve bu sulpten sulbe taşınmıştır Abdullah b. Abdulttalib ve Ebû Tâlib'in sulbünde ikiye ayrılmışızdır, fakat benden sonra Nebi gelmeyecektir. Benzer rivayetlerde bu nurun Hz. Ali, Hz.Fatıma ve Hz. Hasan ve Hüseyin'e izafe edildiği rivayetler de bulunmaktadır. Bkz. (Meclisi, 1983: XV / 7-8) Yine *Bihâru'l-envâr*'da Rasûlullah (sav)'in hayatının anlatıldığı 15.ciltte onun yaratılışını konu alan birinci babta bir de daha açıklayıcı şöyle bir rivayete yer verilir: 'Humeyd Enes'den şöyle rivayet etmiştir. Enes Rasûlullah (sav)'i şöyle derken işittim. 'Allah, Âdem'i yaratmadan önce ben ve Ali, Arş'ın sağ tarafında Allah'ı teşbih ediyorduk. Âdem'i yarattığında bizi onun sulbüne koydu, daha sonra biz temiz sulp ve rahimlerden taşındık

- durduk ta ki Abdulmuttalib'in sulbüne kadar. Ondan sonra bizi ikiye ayırdı yarısını Abdullah'a yarısını da Ebû Tâlib'e koydu. Nübüvvet ve Risâlet'i bana, vasilik ve hükümü Ali'ye verdi. Sonra kendi isimlerinden bize isim seçti, Allah mahmüddür ben Muhammed oldum, Allah yücedir/alidir ve bu Ali oldu. Nübüvvet ve risâlet bende vasilik ve hüküm Ali'dedir.' (Meclisi, 1983: XV / 12. Sünnî hadis literatürü taramasında yukarıdaki rivayete benzer şöyle bir kayda rastladık: İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir ki Rasûlullah (sav) ' Kureyş, Allah'ın huzurunda bir nur idi. Allah, Âdem'i yaratmadan bin yıl önce bu nur tesbihatta bulunuyor Melekler de onun tesbihatını yapıyorlardı. Allah, Âdem'i yarattığında bu nuru sulbüne koydu. Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Allah bu nuru Âdem'in sulbünde yere indirdi, gemide Nuh'un sulbünde idi, İbrahim ateşe atıldığında onun sulbünde, böylece benim temiz sulp ve rahimlerden taşınmam devam etti ta ki beni anne-babamdan çıkarana kadar. Onların münasebeti temizdi, meşru idi.' (Busayrî, 1999: VII/6)
- 18 Ancak bu kullandığımız aynı yazmayı daha önce neşreden Bedri Noyan, burada "hazret" ve "radiyallahu anh" dua cümlesine yer vermeden sadece "Osman" diye zikretmiştir. Yine nüshada Hz. Ömer için "hazret" ifadesi kullanılmasına rağmen çevrimyazımda sadece "Ömer" ifadesini kullanmıştır. Bkz. (Noyan, 1996:20.)
- 19 Menâkıp'ta detaylı bilgi için İbn Anbe'nin *Umdetu'l-tâlib fi ensâbi âl-i Ebî Tâlib* kitabına atıfta bulunulmuştur. Nitekim Zeyd b. Ali'nin hareketi ve geride bıraktığı dört çocuğu özelindeki şeceresi ilgili kitapta verilmiştir. Bkz. (İbn Anbe, 237-280.)
- 20 Bedri Noyan, Hacı Bektaş Veli'nin bu durumda olsa olsa irşad edici konumda bulunduğunu söyleyerek yazmadaki bu iki noktayı eleştirir. Bkz. (Noyan, 1996:)
- 21 Bu ifadenin altına sonradan başka bir mürekkepli kalemle "Hazret-i Pir Hacı Bektaş Veli'ye intisap etmiştir" ifadesi yazılmıştır ki bu muhtemelen Bedri Noyan tarafından yapılmış bir düzeltmedir.
- 22 Âşıkpaşazâde (ö.1484), tarihinde şehzâde Süleyman Paşa'nın Rumeli (Avrupa) fethinden bahsederken bu nehir geçme bahsini şöyle anlatır. Süleyman Paşa, nehri kâfir görmeden nasıl geçeceğini düşünürken bir aziz ve hayli bahadır olarak bilinen Ece Beğ ile Gazi Fâdıl bu geçme işini kendileri yapmayı teklif ederler. Süleyman Paşa'yı deniz kendarında Görece'den aşağı Viranca Hisar'a götürürler. Ece Beğ ve Gazi Fâdıl bir sandala binip Çin Hisar'ının (çin:sağlam) kenarına ulaşırlar. Orada bir kâfir görürler ve onu alıp Süleyman Paşa'ya götürürler. Süleyman Paşa da o adama elbise giydirerek hisarlarına görünmeden nasıl gidileceğini sorar. Adamın yardımıyla 70-80 kişiyle beraber sallara binip Hisar'a girerler. Hisar'daki insanlara zarar verilmez, iyi davranılır. Onların da yardımıyla iki gün içinde gemilerle 2000 eri karşıya geçirirler. Daha sonra Ayaslonca denilen hisarı da ele geçirirler ve oradakilere de bir zarar vermezler. İki ay sonra Gelibolu kâfileri bunlara saldırır onlar da karşılık verince yapılan savaşı Müslümanlar kazanır. Savaş sonrası buralar Yakup Ece ve Gazi Fâdıl'ın yönetimine bırakılmıştır. Bu fethin tarihi hicretin 758'idir. Daha sonra Konur/Kokur Hisarı fethedilir. Bu hisar Hacı İl Beğ'e verilir. Bu yerler bir yılda fethedilmiş ve Yakup Ece'ye timar olarak verilmiştir. Gazi Fâdıl'ın Ece Ovası'nda mezarının olduğunu ve yine Yakup Ece'nin mezarının da o vilayette olduğu ifade edilir. Hacı İl Beğ'e Konur verildikten sonra Gazi Evrenoz'u da ona yoldaş etmişlerdir. Bunlar Dimetoka vilayetine akın düzenlemişlerdir. Süleyman Paşa o yıl (758) Gelibolu'da av esnasında atından düşüp şehit olmuştur.(Âşıkpaşazâde, 1332: 47-51).
- 23 Menâkıpta bu bilgilerin Şeyh Şihâbuddin el-Müncibî'nin *Hilyetu'l-Elbâb ve tuhfetu'l-ahbâb* adlı eserinden alındığı söylenerek ilgili yerler Arapça olarak ifade edilmiştir. Ayrıca Uzun Er'den bahsedilerek "Uzun Er"nin Türkçede "Uzun Ok" anlamına geldiği bir adının da "Ayn-ı Ali" olduğu ve çok değerli bir kişi olduğu, Bilecik'te şehit düşen Seyyid Cafer'in oğlu olup soyunun Zeyd eş-Şehid İbn Zeynelabidin'e dayandığı söylenir. Uzun Er'in Sultan Alaadin zamanında Anadolu'da Konya'nın en meşhur şehirlilerinden biri olan Isparta'nın Uluborlu a'maline tabi Uluköy köyünde ortaya çıktığı söylenir. (MVB, vr.105a). Adı geçen kitap ve müellif hakkında bir bilgi elde edemedik.

Kaynaklar

- Âşıkpaşazâde, Derviş Ahmed Âşiki (ö.889/1484). (1332). *Tevârih-i Âl-i Osman'dan Âşıkpaşazâde Tarihi*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Atalan, Mehmet. (2007). Muhammed b. el-Hanefiyye ve Anadolu'daki tezahürleri Muhammed Hanefi cenknâmeleri. Ankara, İlahiyat.
- Barkan, Ömer Lütfi. (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstîlâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler. *Vakıflar Dergisi*, 2: 279-386.
- Busayri, Şihâbuddin Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl (ö.840/1436). (1999). *İthâfu'l-Hiyarati'l-Mehera bizevâidi'l-mesânîdi'l-aşera*. Thk. Dâru'l-mişkât li'l-bahsi'l-ilmî. I-IX. Riyad: Dâru'l-vatan li'n-neşr.
- Dede, Mehmet. (2001). "Divân-ı Gül Baba ve Transkripsiyonlu Metni". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Ersal, Mehmet. (2005). "Isparta İli Senirkent İlçesi Uluğbey Beldesinde Alevîlik". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Manisa.
- Kandemir, M.Yaşar. (1995). "Fâtıma". *DİA*. XII. İstanbul: TDV Yayınları. 219-223.
- İbn Anbe, Cemaluddin Ahmed b. Ali el-Hüseynî (ö.828). *Umdetu't-tâlib fi ensâbi âli Ebî Tâlib*. Yer yok: Merkez-i tahkîkât-ı komputiri-yi ulûm-i islâmî.
- Ürekli, Bayram-Ali Baş. (1994). "Veli Baba ve Senirkent Uluğbey'deki Manzumesi". *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 9-10 (1994): 139-217.
- Köse, Saffet. (2013). "Zeyd b. Ali". *DİA*. XLIV. İstanbul: TDV Yayınları. 313-316.
- Üzüm, İlyas. (2006). "Muhassin b. Ali b. Ebû Tâlib". *DİA*. XXXI. İstanbul: TDV Yayınları. 21-22.
- Noyan, Bedri (ö.1997). (1996). *Veli Baba Menakıbnamesi*. 3.baskı. İstanbul: Can Yayınları.

Menâkıb-ı Veli Baba, vr.1b-255a. İstinsah tarihi 1313/1895.

Meclisî, Şeyh Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî (1983). *Bihâru 'l-envâri 'l-câmiat li-düreri ahbâri 'l-Eimmeti 'l-Ethâr*. Beyrut: Dâru ihâi't-turâsi 'l-Arabî.

Uraler, Aynur. (2012). “Ümmü Gülsüm”. *DİA*. XLII. İstanbul: TDV Yayınları. 323.

Uraler, Aynur. (2013). “Zeyneb”. *DİA*. XLIV. İstanbul: TDV Yayınları. 355-356.

Yaman, Ali (2006). *Kızılbaş Alevi Ocakları*. Ankara: Elips Kitap.

www.isparta.gov.tr/senirkent. Erişim tarihi: 10.10.2018